

GRZEGORZ KAMIL SZCZECINA

ASPEKTY HISTORYCZNE W PRZEPOWIADANIU BŁ. KS. JERZEGO POPIELUSZKI

HISTORICAL ASPECTS IN THE PREACHING OF BLESSED REV. JERZY POPIELUSZKO

A b s t r a c t. Form Blessed Rev. Jerzy Popieluszko and the content of his sermons, preached in the church Stanislaus Kostka in Warsaw's Żoliborz already permanently etched in Polish history. Celebrated by him during martial law masses for the country attracted crowds of the faithful, and the content of homilies were full of patriotic and historical aspects. "Żoliborz preacher" in their teaching often referred to the events connected with the history of Poland, as well as profiles of genuine patriots to show a true and lasting values, as well as a remedy for man during the communist enslavement. Images of Polish history in the ministry, "the words" served Rev. Popieluszko to show the source of hope and witness the strength and, above all, to the example of the rebirth of the nation, even the most tragic moments of history. Using the historical aspects of the "martyr of communism", he also wanted to show where lies the cause of the fall of man and the nation, and how, building on God, tormented society can be reborn.

Key words: Popieluszko; teaching; history of Poland; patriotism; Homeland.

Podstawową formą aktywności duszpasterskiej bł. ks. Jerzego Popiełuszki¹ była posługa wynikająca z realizacji powołania kapłańskiego, skoncentrowana

---

Mgr lic. GRZEGORZ KAMIL SZCZECINA – doktorant Instytutu Historii Kościoła i Patrologii KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: grzesszczecina@interia.pl

¹ Urodził się 14 IX 1947 r. w Okopach niedaleko Suchowoli. Jest to teren dzisiejszej diecezji białostockiej. Od dzieciństwa odznaczał się wielką pobożnością i gorliwością w miłości do Boga i bliźniego. Po ukończeniu szkoły średniej w Suchowoli w 1965 r. wstąpił do warszawskiego Seminarium Duchownego. Podczas formacji ku kapłaństwu został na okres

wokół liturgii mszalnej i jej integralnej części – głoszenia słowa Bożego². W ciągu 12 lat posługi kapłańskiej ten „niezlomny kapłan” wygłosił wiele homilii i okolicznościowych przemówień, jednakże największy rozgłos i znaczenie zyskały jego kazania wygłoszone podczas comiesięcznych Mszy świętych za Ojczyznę³ w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie na Żoliborzu w latach 1982-1984⁴. W tym czasie ks. Jerzy wygłosił dwadzieścia sześć kazań, które stanowią spójną całość jego nauczania. Zawierają one wielkie bogactwo treści patriotyczno-historycznych.

Aspekty historyczne, zawarte w „żoliborskich” kazaniach „męczennika komunizmu”, miały na celu kształtowanie w wiernych cnoty miłości do Ojczyzny – zgodnie z nakazem IV przykazania Dekalogu⁵. Pochylając się

---

dwóch lat powołany do obowiązkowej wówczas służby wojskowej. Odbył ją w Bartoszycach, gdzie pomimo szykan i szyderstw ze strony wojskowych odważnie odznaczał się przywiązaniem do Boga i Kościoła. Świecenia kapłańskie przyjął w 1972 r. Od roku 1980 r. był rezydentem przy parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie na Żoliborzu. Po wprowadzeniu stanu wojennego (1981-1983) zaczął odprawiać Msze św. za Ojczyznę, które gromadziły tłumy wiernych. W spokojnych i rzeczowych kazaniach bronił godności człowieka i narodu, a przede wszystkim wzywał do dawania chrześcijańskiego świadectwa w trudnej i bolesnej rzeczywistości. Organizował pomoc dla rodzin internowanych robotników, których otaczał duszpasterską opieką. Po wielu szykanach i prześladowaniach został 19 X 1984 r. uprowadzony i zamordowany przez przedstawicieli Urzędu Bezpieczeństwa. Beatyfikowany 6 VI 2010 r. Proces kanonizacyjny rozpoczął się 20 IX 2014 r. w diecezji Crételi we Francji. Por. G.K. SZCZECINA, *Aktualność przestania moralnego bł. ks. Jerzego Popiełuszki w perspektywie przemian społecznych w Polsce po 1989 roku*, Nowy Sącz 2015, s. 21-54.

² Por. tamże, s. 55.

³ Idea Mszy św. za Ojczyznę jest zakorzeniona w polskiej tradycji. Od czasów króla Władysława Jagiełły kościelnym obyczajem stało się organizowanie Mszy św. i modlitw w intencjach politycznych (przed ważnymi bitwami). Papież Klemens XIII nakazał trzydniowe modły za Polskę w 1767 r. przed jej pierwszym rozbiorem. Podczas narodowych powstań i zaborów nastąpiło znacznie nasilenie nabożeństw „o pomyślność ojczyzny”. Por. J. SOCHOŃ, *Tama*, Kraków 2010, s. 125-126; J. KOMAR, *Warszawskie manifestacje patriotyczne 1860-1861*, Warszawa 1970, s. 189-193 n.

⁴ Msze św. za Ojczyznę w kościele św. Stanisława Kostki zainicjował ks. prałat Teofil Bogucki w październiku 1980 r. Od lutego 1982 r. odprawiano je systematycznie w ostatnią niedzielę miesiąca. Wtedy także ks. Bogucki powierzył ks. Jerzemu Popiełuszce ich celebrowanie, wygłaszanie homilii oraz wszelkie przygotowania organizacyjne. Kazania z nabożeństw za Ojczyznę, począwszy od stycznia 1982 r. do września 1984 r., zostały zarejestrowane oraz opublikowane. Zarejestrowano także rozważania modlitewne (droga krzyżowa), różańcowe i homilie, wygłoszonych w kilku miastach Polski. Por. Z. MALACKI, *Świadek trudnych czasów*, w: *Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, red. Z. Malacki, Warszawa 2004, s. 6-7; A. MULARSKA, *Święty wśród nas. Błogosławiony ksiądz Jerzy Popiełuszko*, Kraków 2015, s. 344-348.

⁵ Por. A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, „Ateneum Kapłańskie” 143(2004), z. 3, s. 476-477.

nad analizą kazań ks. Jerzego, warto na samym początku wspomnieć o rodzinie Popiełuszków, w której była żywa pamięć historyczna i „duch polskości”⁶. Przywiązanie do wiary, religijności, umiłowanie „małej Ojczyzny”, było czymś oczywistym dla ludzi Podlasia, regionu, gdzie wychował się Alfons (ks. Jerzy) Popiełuszko. Bogactwo kulturowe i patriotyczne Podlasia było tym, co kształtowało chart ducha, osobowość i miłość do Polski. Przepłatające się zwyczaje regionalne i narodowe tradycje stanowiły i stanowią o czymś wyjątkowym dla naszego Narodu. Zapadając w serca i pamięć, rodzą autentyczną miłość do Ojczyzny. Rodzina Popiełuszków była bogata w patriotyczne postawy swoich przodków⁷. Wujek Alfonsa (ks. Jerzego) Popiełuszki, Alfons Gniedziejko, był żołnierzem AK. Zginął w 1945 r., podczas próby odbicia więzionego towarzysza broni⁸. Przyszły błogosławiony pierwotne imię – Alfons – otrzymał „ku pamięci” wujka. To z domu rodzinnego wyniósł młody Alek (ks. Jerzy) zamiłowanie do Ojczyzny⁹. Warto w tym miejscu zasygnalizować wpływ na kształtowanie postawy patriotycznej u przyszłego „męczennika komunizmu” wydarzeń z życia Alfonsa (ks. Jerzego)¹⁰ czy oddziaływanie wybitnych sylwetek, m.in. ks. prałata Teofila Boguckiego¹¹,

⁶ Por. M. KINDZIUK, *Matka świętego. Poruszające świadectwo Marianny Popiełuszko*, Kraków 2012, s. 9-64.

⁷ Według przekazów rodzinnych wujem stryjecznym Marianny Gniedziejko (matki Marianny Popiełuszko) był zmarły w 1907 r. Józef (św. Rafał) Kalinowski, karmelita beatyfikowany w Krakowie przez Jana Pawła II w 1983 r., a kanonizowany w 1991 r. w Rzymie. Przed wstąpieniem do klasztoru brał udział w powstaniu styczniowym, za co został zesłany na Sybir. Rodzinną legendę stanowił także los brata Marianny Popiełuszko – matki ks. Jerzego, Alfonsa Gniedziejki, który walczył w Armii Krajowej. Zginął mając 21 lat; tamże, s. 23, 55; A. MULARSKA, *Święty wśród nas*, s. 23-24.

⁸ Według relacji osób prywatnych Alfons Gniedziejko (17 X 1924-29 IV 1945) należał do drużyny sierż. Władysława Markiewicza ps. „Limba”, działającej w ramach AK na terenach okolicznych Suchowoli. Został zamordowany przez bolszewików wraz z pięcioma współtowarzyszami broni przy próbie odbicia przesłuchiwanego żołnierza. Por. relacja kpt. Bronisława Karwowskiego, zbiory własne; rel. ks. Kazimierza Gniedziejki, tamże; E. GABREL, *Suchowola. Jej przeszłość i teraźniejszość*, Suchowola 2012, s. 244-246; *Traktowałem Go jak starszego brata – rozmowa z ks. Kazimierzem Gniedziejką*, w: *Modlitwa za Polskę. Książd Jerzy Popiełuszko we wspomnieniach bliskich*, red. P. Czartoryski-Sziler, Szczecinek 2004, s. 37-44.

⁹ *Błogosławiony Jerzy Popiełuszko. Zapiski, listy i wywiady ks. Jerzego Popiełuszki 1967-1984*, red. G. Bartoszewski, Warszawa 2010.

¹⁰ Alfons (ks. Jerzy) Popiełuszko w czasie formacji seminaryjnej odbył służbę wojskową w kleryckiej jednostce wojskowej w Bartoszycach w latach 1966-1968. Por. A. POPIEŁUSZKO, *List 1; List 2; List 3; List 4*, w: *Błogosławiony Jerzy Popiełuszko. Zapiski, listy, wywiady ks. Jerzego Popiełuszki 1967-1984*, s. 23-33.

¹¹ Ks. prałat Teofil Bogucki (1908-1987) urodził się w okolicach Wysokiego Mazowieckiego. Wywodził się ze szlachty zagrodowej, był więc wychowywany w duchu religijnym, patrio-

Prymasa Tysiąclecia – kard. Stefana Wyszyńskiego, Papieża – Jana Pawła II. Rolę odegrał też ówczesny społeczno-polityczny „klimat” Polski, walka władzy PRL z Kościołem katolickim¹².

By dokonać poprawnej analizy nauczania ks. Popiełuszki, należy odwołać się do czasu, kiedy to dane było „warszawskiemu kapłanowi” posługiwać wśród ludzi pracy. Gdy po raz pierwszy celebrował on Mszę św. za Ojczyznę w styczniu 1982 r., był to drugi miesiąc obowiązywania stanu wojennego¹³. Ówczesna opozycja solidarnościowa¹⁴ była w większości internowana, a ci, których władza nie uwięziła, ukrywali się. Manifestacje przeciwników junty Jaruzelskiego były niejednokrotnie krwawo tłumione, a ich uczestnicy aresztowani. Rygory stanu wojennego dławili wszelką niezależną działalność. Ten kontekst ma zasadnicze znaczenie dla zrozumienia fenomenu ks. Popiełuszki oraz nauczania podczas Mszy św. za Ojczyznę. Jego kazania stanowiły ewangeliczną odpowiedź na rzeczywistość stanu wojennego, na zło, którego doświadczali Polacy ze strony ówczesnych władz. Ks. Popiełuszko, powołując się na różne fakty historyczne, tłumaczył, na czym polegają podstawowe dla przetrwania narodu wartości, które są fundamentem człowieczeństwa i społeczeństwa: prawda; wolność i godność człowieka; Ojczyzna, solidarność, sprawiedliwość, miłość i męstwo. Uczył jak je w sytuacji zagrożenia realizować. Tłumy, jakie przychodziły na Mszę św. za Ojczyznę do żoliborskiego kościoła, świadczą, jak bardzo jego słowa były narodowi potrzebne¹⁵. Ks. Jerzy

---

tycznym, skromności i godności. Ukończył Wyższe Seminarium Metropolitalne w Warszawie, przyjmując święcenia 14 VI 1936 r. Pracował w licznych parafiach, zaszczepiając w wiernych ducha patriotyzmu, wspomagał ubogich i cierpiących. Podczas II wojny światowej był kapłanem AK w powstaniu warszawskim. W sposób szczególny interesował się historią. Zawsze zabiegał o dobro Ojczyzny. Obdarzano go wieloma ważnymi funkcjami w strukturach Kościoła. W 1974 r. został proboszczem w parafii św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, gdzie wprowadził comiesięczne Msze św. za Ojczyznę. Dał się poznać jako wybitny kapłan oddany Bogu, człowiekowi i Polsce. Por. J. SOCHOŃ, *Tama*, s. 123-124.

¹² Zob. J. ŻARYN, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1945-1989)*, Warszawa 2003.

¹³ W Polsce wprowadzono stan wojenny, a władzę przejęła Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego (12/13 XII 1981-22 VII 1983). Ograniczono prawa obywatelskie, działalność związków i stowarzyszeń, wprowadzono godziny policyjne, zakazano organizacji strajków. Por. *Encyklopedia Popularna PWN*, wyd. 20, Warszawa 1997, s. 804-805.

¹⁴ We wrześniu 1980 r. przedstawiciele komitetów nowych związków zawodowych z zakładów w całej Polsce, postanowili utworzyć Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, na czele którego stanął Lech Wałęsa jako przewodniczący. Na fali zwycięstw zaczęły powstawać niezależne od władz stowarzyszenia twórcze i naukowe. Przed rejestracją „Solidarność” liczyła 3 mln. członków, ruch ciągle się rozrastał; por. tamże, s. 792-793.

¹⁵ Por. B. ŁOZIŃSKI, *Nie tylko „zło dobrem zwyciężaj”*, „Gość Niedzielny” 2010, nr 20, s. 28-29.

poprzez swoje nauczanie miał na celu nie tylko formację sumień jednostek, ale również formowanie sumienia narodowego¹⁶. Na tym polu najpełniej realizował się chrześcijański patriotyzm kaznodziei, świadomego, iż jest to „dbanie o sumienie narodowe. Bo – jak mówił – gdy sumienie narodowe zawodziło, dochodziło do wielkich nieszczęść w naszej historii. Jednak, gdy sumienie narodowe zaczynało się budzić, ożywiać się poczuciem odpowiedzialności za dom ojczysty, wtedy następowało odrodzenie narodu. Tak było w czasie zrywów powstańczych, tak było podczas powstania styczniowego, tak było i w czasie «Solidarności». «Polacy [...] mają wyrobione sumienie narodowe, umieją walczyć o ład w swojej Ojczyźnie, o obowiązkowość, o pokój Boży i o możliwość korzystania z wolności, która nam się wszystkim należy»¹⁷. My musimy w sobie tę umiejętność walki pielęgnować, jeżeli chcemy pozostać narodem, który choć z krzyżem na ramionach, ale z godnością kroczy ku zmartwychwstaniu”¹⁸.

Analiza kazań ks. Popiełuszki pozwala wyodrębnić wiele wątków, elementów czy treści dotyczących historii w realizowanej tematyce patriotyzmu jako chrześcijańskiej cnoty miłości Ojczyzny. Nauczanie i działalność ks. Jerzego można uznać za duchową kontynuację pierwszej pielgrzymki Papieża św. Jana Pawła II do Ojczyzny, którego słowa wypowiedziane na Placu Zwycięstwa w Warszawie, w 1979 r.: „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi, tej ziemi” podniosły Polaków z klęsk i upokorzenia, jakiego doznawali od władz PRL-u. Słowa Ojca Świętego tchnęły w Polaków „ducha odwagi”¹⁹. Dlatego też, kaznodziejstwo ks. Jerzego, pełne miłości Ojczyzny i odwołań historycznych, można uznać za bogaty fragment patriotycznego nauczania wielkich synów naszego Narodu²⁰.

¹⁶ Por. G. BARTOSZEWSKI, *Obraz życia i działalności ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 464-465.

¹⁷ S. WYSZYŃSKI, *W godzinie wielkiego rachunku sumienia – podczas poświęcenia kamienia węgielnego, Ołtarzew 2 X 1980*, w: TENŻE, *Kościół w służbie Narodu. Nauczanie Prymasa Polski czasu odnowy w Polsce, sierpień 1980–maj 1981*, Rzym 1981, s. 76.

¹⁸ J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, red. Z. Malacki, Warszawa 2004, s. 136; por. TENŻE, *Homilia z 25 kwietnia 1982 r.*, tamże, s. 39-42; TENŻE, *Homilia z 27 czerwca 1982 r.*, w: tamże, s. 45-47; TENŻE, *Homilia z 26 września 1982 r.*, tamże, s. 53-56; TENŻE, *Homilia z 27 marca 1983 r.*, tamże, s. 79-82; TENŻE, *Homilia z 26 czerwca 1983 r.*, tamże, s. 93-98; TENŻE, *Homilia z 30 października 1982 r.*, tamże, s. 113-119; TENŻE, *Homilia z 25 marca 1984 r.*, tamże, s. 145-148; TENŻE, *Homilia z 24 czerwca 1984 r.*, tamże, s. 155-159.

¹⁹ Por. G. BARTOSZEWSKI, *Przedmowa*, w: *Błogosławiony Jerzy Popiełuszko*, s. 18-19.

²⁰ Zob. *Jan Paweł II. Dzieje Polski*, red. A. Zwoliński, Warszawa 2011.

1. INTERPRETACJE WYBRANYCH FRAGMENTÓW DZIEJÓW POLSKI

Wzorami kaznodziei, jeśli chodzi o tematykę historyczno-patriotyczną byli dla ks. Popiełuszki Jan Paweł II oraz kard. Stefan Wyszyński. Prymas Tysiąclecia wielokrotnie w kazaniach i okolicznościowych wystąpieniach mówił o potrzebie znajomości historii Ojczyzny, gdyż naród, który traci pamięć o swoich dziejach, podcina własne korzenie²¹. Ojciec Święty Jan Paweł II w swoich mowach i kazaniach podczas pielgrzymek do Polski nawiązywał wielokrotnie do dziejów narodu, do faktów i wydarzeń historycznych, które ukształtowały narodową świadomość pokoleń Polaków, stając się dla nas wielką „katechezą dziejów”, ściśle związanych z Kościołem²². Charakterystyczny jest fakt, iż dla ks. Popiełuszki „słowa” Prymasa Tysiąclecia i św. Jana Pawła II były bazą, z których czerpał inspirację do swojego nauczania. Ich myśli można znaleźć w każdym kazaniu ks. Jerzego. Poza tym „zoliborski kaznodzieja” często przywoływał słowa naszych wieszczów narodowych: Mickiewicza²³, Krasińskiego²⁴, Słowackiego²⁵, Norwida²⁶, Konopnickiej²⁷, Lechonia²⁸, Witkiewicza²⁹ czy współczesnych polskich poetów, poruszonych terrorem stanu wojennego³⁰. Podczas wspomnianych Mszy św. za Ojczyznę w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie aktorzy w specjalnej oprawie artystycznej recytowali wiersze³¹. Teksty te, precyzyjnie dobierane przez ks. Jerzego, stanowiły znakomite uzupełnienie kazań³².

²¹ Zob. Z. JANIEC, *W służbie Bogu i Ojczyźnie. Kazania i artykuły*, Sandomierz 2001.

²² Por. *Jan Paweł II. Dzieje Polski*, s. 158 n.; A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne*, s. 479-480.

²³ Por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 30 stycznia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 67; TENŻE, *Homilia z 25 września 1983 r.*, tamże, s. 106, 108.

²⁴ Por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 25 kwietnia 1982 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 42; TENŻE, *Homilia z 25 września 1983 r.*, tamże, s. 108.

²⁵ Por. tamże, s. 107.

²⁶ Por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 26 grudnia 1982 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 65.

²⁷ Por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 27 czerwca 1982 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 45.

²⁸ Por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 26 sierpnia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 162.

²⁹ Por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 24 kwietnia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 83.

³⁰ Ks. Popiełuszko często przywoływał wiersze Teresy Boguszewskiej (właściwe nazwisko Hanna Królak), antykomunistycznej działaczki.

³¹ Ze środowiska aktorskiego, z ks. Jerzym współpracowali m.in.: Jan Englert, Piotr Fronczewski, Halina Łabonarska, Kazimierz Kaczor, Krzysztof Kolberger, Maja Komorowska, Marta Lipińska, Marian Opania, Jarema Stępowski, Zbigniew Zapasiewicz, Jerzy Zelnik. Śpie-

Czasy PRL-u to okres lekceważenia czy wręcz walki z polską tradycją narodową i chrześcijańską. Dlatego ks. Jerzy Popiełuszko uważał, że tysiącletnie dzieje Narodu i państwa polskiego stanowią niewyczerpane źródło mądrości Polaków. W jednym z kazań mówił: „Nie można tworzyć dziejów bez dziejów, nie można zapominać o chrześcijańskiej drodze naszego narodu. Nie można podcinać korzeni ponadtysiącletniej przeszłości. [...] Naród nie dał się zniszczyć mimo rozbiorów, przegranych powstań i Sybiru, mimo wynarodowienia i rusyfikacji, mimo wozu Drzymały i Kulturkampfu, bo miał mocno zapuszczone korzenie w poprzednich wiekach dziejów ojczystych. Nie dał się zniszczyć bo żywił się historią i kulturą poprzednich wieków”³³. Pewną egzemplifikację słów ks. Popiełuszki można odnaleźć w homilii Jana Pawła II z 2 VI 1979 r., gdy mówił: „Dzieje narodu zasługują na właściwą ocenę wedle tego, co wniósł w rozwój człowieka i człowieczeństwa, w jego świadomość, serce, sumienie. To jest najgłębszy nurt kultury. To jej najmocniejszy zrąb. To jej rdzeń i siła. Otóż tego, co Naród polski wniósł w rozwój człowieka i człowieczeństwa, co w ten rozwój również dzisiaj wnosi, nie sposób zrozumieć i ocenić bez Chrystusa. [...] Trzeba iść po śladach tego, czym (a raczej kim) na przestrzeni pokoleń był Chrystus dla synów i córek tej ziemi. I to nie tylko dla tych, którzy jawnie Weń wierzyli, którzy Go wyznawali wiarą Kościoła. Ale także i dla tych, pozornie stojących opodal, poza Kościołem. Dla tych wątpiących, dla tych sprzeciwiających się. [...] Otóż nie sposób zrozumieć dziejów Narodu polskiego – tej wielkiej tysiącletniej wspólnoty, która tak głęboko stanowi o mnie, o każdym z nas – bez Chrystusa. Jeślibyśmy odrzucili ten klucz dla zrozumienia naszego Narodu, narazilibyśmy się na zasadnicze nieporozumienie. Nie zrozumielibyśmy samych siebie. Nie sposób zrozumieć tego Narodu, który miał przeszłość tak wspaniałą, ale zarazem tak straszliwie trudną – bez Chrystusa”³⁴.

---

waków reprezentował m.in. Bogusław Morka, a piosenkarzy – Piotr Szczepanik, który wykonywał pieśni patriotyczne. Por. Ł. MAREK, *Msze święte w intencji Ojczyzny z udziałem ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Tyś jest Kapłanem na wzór... Ks. Jerzy Popiełuszko w Bytomiu 8 X 1984 r.*, red. A. Sznajder, Katowice 2010, s. 25; E.K. CZACZKOWSKA, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko*, Warszawa 2004, s. 166-167.

³² Por. J. KOTAŃSKI, *Język miłości, język nienawiści. Język homilii księdza Jerzego Popiełuszki a język komunistycznej nowomowy*, w: *Tyś jest Kapłanem na wzór*, s. 49-50; zob. *Ks. Jerzy Popiełuszko. Ofiara spełniona. Msze święte za Ojczyznę odprawiane w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie w latach 1982-1984*, red. G. Bartoszewski, Warszawa 2004.

³³ J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 25 września 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 107.

³⁴ JAN PAWEŁ II, *Homilia podczas Mszy św. na Placu Zwycięstwa, Warszawa 2 VI 1979*, w: *Jan Paweł II. Dzieje Polski*, s. 7-8.

Szczególne miejsce w naszej historii zajmują powstania narodowo-wyzwoleńcze. Ks. Jerzy poświęcił im dużo miejsca w swoim nauczaniu. „Niezlomny kapłan” powstańcze zrywy narodu przedstawiał jako bohaterskie i patriotyczne czyny rodaków, poczynając od powstań przeciwko zaborcom w XIX w., poprzez obronę Warszawy zwaną „cudem nad Wisłą” w 1920 r., Powstanie Warszawskie w 1944 r. i antykomunistyczny ruch społeczny „Solidarność” w 1980 r.³⁵ Przykładem niech będzie kazanie z 30 I 1983 r., w 120. rocznicę Powstania Styczniowego. Ks. Popiełuszko, prezentując odwagę, hart ducha, oparcie i zaufanie Bogu powstańców listopadowych, przywołał okres bezpośrednio przed Powstaniem Styczniowym, gdy warszawiacy tłumnie i odważnie obchodzili, mimo zakazów, rocznicę „zrywu zbrojnego” z 1830/1831 r. Nawiązując do Powstania Styczniowego, „żoliborski męczennik” mówił: „Od początków dziejów naszej Ojczyzny praojcowie nasi przelewali krew, aby nie pozwolić obecnej przemocy na odebranie największej wartości narodowej, na odebranie wolności. Bo «walka o wolność, gdy się zaczyna, z ojca krwią spada dziedzictwem na syna...»³⁶. Umieli Polacy bronić Ojczyzny przed najeźdźcą, umieli upominać się o prawdziwą wolność dla niej w czasie zaborów. Towarzyszyły im zawsze światła Ewangelii Chrystusa, że wolność jest darem Boga samego. Wiele było powstań i zrywów narodowych, z których na szczególną uwagę zasługują powstania: listopadowe i styczniowe, bo oba wciąż są nam bliskie i tak wiele jest w nich analogii do naszej rzeczywistości”³⁷. Ks. Jerzy przypomniał, że wszystkie powstania, aż do sierpniowego z 1944 r. – były bohaterską walką o wolność i niepodległość. Choć powstania te kończyły się militarną klęską, to jednak budziły świadomość narodową i stawały się lekcją patriotyzmu dla całego Narodu i pokoleń Polaków³⁸. Analiza nauczania ks. Popiełuszki dowodzi, iż upatrywał on autentycznego patriotyzmu w „trosce o przywrócenie Ojczyźnie pełnej wolności”. Przywołanie powstańców z 1863 r. posłużyło „niezlomnemu kapłanowi” do ukazania prawdy, że choć powstanie zostało przegrane, to: „poszerzyło niepomniernie krąg Polaków świadomych swej tożsamości, świadomych spuścizny ojców i dziadów, świadomych swych dążeń jako naród. Było ono

³⁵ Por. A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 480.

³⁶ A. MICKIEWICZ, *Giaur*, w: TENŻE, *Poematy dzieła*, t. II, red. Cz. Zgorzelski, Warszawa 1997.

³⁷ J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 30 stycznia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 67.

³⁸ Por. A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 484.

wielkim ziarnem rzuconym w polską glebę”³⁹. Pierwsza i druga wojna światowa w kazaniach ks. Popiełuszki została ukazana jako ogrom bólu, cierpienia ale zarazem jako czas bohaterskich czynów, świadectw i złożenia „na ołtarzu wolności Ojczyzny najlepszych synów [...]”⁴⁰. Ks. Popiełuszko w jednym z kazań mówił: „Dążność do wolności nie skończyła się i po drugiej wojnie światowej. Mieliśmy przykłady kolejnych zrywów narodu, zrywów, w których bardziej niż o chleb powszedni wołano o prawo do wolności, o poszanowanie ludzkiej godności. Bo te prawa szanowane nie były”⁴¹. Znamienne jest, iż wydarzenia historyczne, które ks. Jerzy prezentował w przepowiadaniu, służyły nie tylko do zobrazowania hartu ducha Polaków, obrazu bezgranicznej miłości do Boga i Ojczyzny, ale przede wszystkim do wskazania na podstawowe wartości, które stanowią o człowieku i społeczeństwie (prawda, wolność i godność człowieka, sprawiedliwość, solidarność, miłość)⁴².

Ks. Popiełuszko z wielką troską odnosił się do ówczesnych wydarzeń w Polsce. Widział, iż nie w pełni były respektowane prawa człowieka do wolności religijnej i politycznej. Istniało zniewalanie sumień ludzi, ograniczanie swobód obywatelskich przez władze komunistyczne, co wywoływało oczywiste sprzeczności w społeczeństwie. Ks. Jerzy uświadamiał zatem, że: „Naród z tysiącletnią tradycją chrześcijańską zawsze będzie dążył do pełnej wolności. Bo dążenia do wol-

³⁹ J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 30 stycznia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 70; por. TENŻE, *Homilia z 27 czerwca 1982 r.*, tamże, s. 45-47; TENŻE, *Homilia z 26 września 1983 r.*, tamże, s. 53-56; TENŻE, *Homilia z 31 października 1982 r.*, tamże, s. 57-60; TENŻE, *Homilia z 27 lutego 1983 r.*, tamże, s. 73-77; TENŻE, *Homilia z 24 kwietnia 1983 r.*, tamże, s. 83-88; TENŻE, *Homilia z 29 maja 1983 r.*, tamże, s. 89-92; TENŻE, *Homilia z 28 sierpnia 1983 r.*, tamże, s. 99-104.

⁴⁰ J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 30 stycznia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 71.

⁴¹ Tamże, s. 71.

⁴² Por. G.K. SZCZECINA, *Aktualność przestania*, s. 55-90; J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 25 września 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 105-111; TENŻE, *Homilia z 26 lutego 1984 r.*, tamże, s. 139-144; TENŻE, *Homilia z 27 maja 1984 r.*, tamże, s. 149-153; TENŻE, *Homilia z 24 czerwca 1984 r.*, tamże, s. 155-159; TENŻE, *Homilia z 13 sierpnia 1984 r., kościół św. Brygidy w Gdańsku*, w: *Siedem nieznanych kazań księdza Jerzego Popiełuszki. Słowa pisane przed śmiercią*, red. A. Kasica, A. Stec, Kraków 2010, s. 11-18; TENŻE, *Homilia z 19 sierpnia 1984 r., kościół św. Stanisława Kostki w Warszawie*, tamże, s. 21-26; TENŻE, *Homilia z 26 sierpnia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 161-166; TENŻE, *Homilia z 9 września 1984 r.*, w: *Kazania patriotyczne*, red. A. Majewski, Paryż 1984, s. 196-198; TENŻE, *Homilia z 23 września 1984 r., kościół św. Stanisława Kostki w Warszawie*, w: *Siedem nieznanych kazań*, s. 43-46; TENŻE, *Homilia wygłoszona 8 października 1984 r. podczas Mszy św. za Ojczyznę w kościele pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego w Bytomiu*, w: *Tyś jest Kapłanem na wzór*, s. 11-15.

ności nie pokona się przemocą, gdyż przemoc jest siłą tego, kto nie posiada prawdy. Człowieka można przemocą ugiąć, ale nie można go zniewolić. Polak miłujący Boga i Ojczyznę powstanie z każdego poniżenia, bo zwykł klękać tylko przed Bogiem. Zbyt wiele mamy tego przykładów w historii zamierchłej, jak i współczesnej⁴³. Dzięki analizie zachowanych tekstów kazań i innych wystąpień ks. Jerzego Popiełuszki należy stwierdzić z całą stanowczością, iż żył on duchem patriotyzmu, a historia Polski odgrywała znaczącą rolę w jego przepowiadaniu. Niech pewnym potwierdzeniem będzie fakt, iż w „żoliborskich kazaniach” błogosławionego, termin „naród” spotykamy 156 razy, a „ojczyzna” 139⁴⁴. Ks. Popiełuszko był świadomy, że pamięć historyczna to bardzo ważny element rozumienia teraźniejszości i polskiej kultury, która leży u podstaw tożsamości i świadomości narodu, zagrożonego przez różne wpływy czy to w dawnych okresach germanizacji i rusyfikacji, czy w czasach współczesnych kaznodziei⁴⁵. Dlatego też przepowiadanie ks. Popiełuszki budziło z jednej strony duży entuzjazm wiernych, z drugiej zaś – wyraźne zaniepokojenie struktur partyjnych PRL-u⁴⁶. Motyw wyzwolenia Ojczyzny od zła politycznego, wyprowadzenia Narodu z niewoli oraz budowy nowej chrześcijańskiej rzeczywistości, miał mobilizować ówczesnych słuchaczy do działalności i uświadomienia obowiązku miłości Ojczyzny, opartej na miłości ku Bogu. Ks. Jerzy nawiązując chętnie do historii Narodu, wskazywał bolesne i szczytne momenty dziejów Polski, by ożywić u słuchaczy ową miłość⁴⁷.

2. HISTORYCZNE WZORCE PATRIOTYZMU

W „żoliborskim nauczaniu” ks. Jerzego Popiełuszki, głoszonym podczas comiesięcznych Mszy św. za Ojczyznę, można odnaleźć również osobowe

⁴³ J. POPIELUSZKO, *Homilia z 30 stycznia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 72; por. TENŻE, *Homilia z 27 listopada 1983 r.*, tamże, s. 121-126; TENŻE, *Homilia z 25 grudnia 1983 r.*, tamże, s. 127-132; TENŻE, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, tamże, s. 133-138.

⁴⁴ Por. R. TŁUCZEK, *Wizja narodu polskiego w nauczaniu ks. Jerzego Popiełuszki*, w: *Nauczanie społeczne i męczeństwo ks. Jerzego Popiełuszki*, red. T. Guz, A. Niedużak, R. Tłuczek, Lublin 2009, s. 166.

⁴⁵ Por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 25 września 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 105-111; TENŻE, *Homilia z 26 sierpnia 1984 r.*, tamże, s. 161-166.

⁴⁶ Por. J. SOCHOŃ, *Ks. Jerzy Popiełuszko*, Kraków 2010, s. 46-53; A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 481-482.

⁴⁷ Por. tamże, s. 479.

wzory wielkich Polaków. „Warszawski kapłan” wskazywał wielkich patriotów, bohaterów narodowych, w szczególności zapisanych na kartach historii Polski. Prezentował historyczne sylwetki tych, którzy kochali Boga, naród i Ojczyznę w sposób heroiczny, poświęcając dla niej nawet swoje życie. Według ks. Popiełuszki szczególnie pociągającymi wzorami i przykładami miłości do Boga i Ojczyzny byli: Romuald Traugutt⁴⁸, św. Maksymilian Kolbe, kard. Stefan Wyszyński i św. Jan Paweł II (w tekstach ks. Jerzego pojawiają się jako odwołania czy przykłady postaci historyczne takie, jak: król Jan Kazimierz⁴⁹, Jan III Sobieski⁵⁰, Augustyn Kordecki⁵¹, Tadeusz Kościuszko⁵², bp Stanisław Okoniewski⁵³, Józef Piłsudski⁵⁴, Stanisław Witkiewicz⁵⁵, Paweł Włodkowic⁵⁶, Stefan Żeromski⁵⁷, gen. Józef Hauke-Bosak⁵⁸). Jednakże najczęściej przez ks. Popiełuszkę przedstawiane, często opiszono w kazaniach było życie Romualda Traugutta, jednego z ostatnich dyktatorów Powstania Styczniowego, i św. o. Maksymiliana M. Kolbego, ofiary KL Auschwitz-Birkenau, oraz ich umiłowanie Ojczyzny. Nawiązując do współczesnych wzorów – Prymasa Tysiąclecia i papieża Polaka, często ich cytował, czerpiąc bardzo obficie z ich przemówień i kazań religijno-patriotycznych.

Ks. Popiełuszko, kultywując w swoim przepowiadaniu pamięć o Powstaniu Styczniowym, widział w czasach współczesnych odniesienie do ówczesnej

⁴⁸ Por. R. BENDER, *Traugutt Romuald*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, Lublin 2013, kol. 994-996.

⁴⁹ Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 30 maja 1982 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 43.

⁵⁰ Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 29 maja 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 89.

⁵¹ Por. tamże.

⁵² Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 30 stycznia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 69; TENŻE, *Homilia z 30 października 1983 r.*, tamże, s. 117.

⁵³ Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 24 kwietnia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 84.

⁵⁴ Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 30 października 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 117.

⁵⁵ Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 24 kwietnia 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 84.

⁵⁶ Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 25 września 1983 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 108.

⁵⁷ Por. tamże, s. 111.

⁵⁸ Por. J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 133.

zaborowej sytuacji Ojczyzny. W połowie XIX w. Polacy, zniewoleni przez zaborców, dążyli wszelkimi siłami do wolności. Zryw Narodu do nierównej walki z carską Rosją wyzwolił ducha walki i niepodległości wśród Polaków. Wtedy też nie brakło heroiczych świadków, chcących poświęcić wszystko dla Ojczyzny. Jednym z nich był Romuald Traugutt. Jak wspomniano, znalazł on miejsce w nauczaniu „kapelana Solidarności”. W kazaniu wygłoszonym podczas Mszy św. za Ojczyznę 29 I 1984 r. z okazji rocznicy Powstania Styczniowego ks. Jerzy mówił: „Przykładem człowieka, który służąc całym sercem Bogu, rodzinie i Ojczyźnie potrafił zachować swoją godność do samego końca, jest generał Romuald Traugutt, najwybitniejszy z przywódców powstania styczniowego”⁵⁹. Na potwierdzenie tego zdania przytoczył słowa kard. Stefana Wyszyńskiego, iż Romuald Traugutt uczy nas wiązać miłość Ojczyzny z miłością do Boga. Ks. Popiełuszko, prezentując sylwetkę przywódcy Powstania Styczniowego, często przywoływał jego słowa, czerpiąc z pozostawionych zapisków dowódcy, które świadczą o jego głębokiej religijności i autentycznym patriotyzmie. Traugutt pisał do generała Hauke-Bosaka, co przez ks. Jerzego zostało zacytowane w kazaniu: „żołnierz polski powinien być prawdziwym żołnierzem Chrystusa: czystość obyczajów i nieskalaną cnotę, a nie samowolę i demoralizację roznosić wszędzie powinien”⁶⁰. Ostatni z przywódców powstania, zeznając przed rosyjską wojskową komisją śledczą mówił: „Celem jedynym i rzeczywistym powstania naszego jest odzyskanie niepodległości i ustalenie w kraju naszym porządku opartego na miłości chrześcijańskiej, na poszanowaniu prawa i wszelkiej sprawiedliwości”⁶¹. Objęcie zaś przez siebie rządów podczas powstania tłumaczył następująco: „Tylko nieograniczona ufność w Opatrzność i niewzruszona wiara w świętość sprawy naszej dodała mi siły i odwagi, aby w takich okolicznościach przyjąć sponiewieraną władzę. Pamiętałem o tym, że władza jest aktem poświęcenia, a nie ambicji...”⁶². Do papieża bł. Piusa IX⁶³ Traugutt pisał: „Moskwa ro-

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ *Dokumenty Komitetu Centralnego Narodowego i Rządu Narodowego 1862-1864*, red. E. Halicz, S. Kieniewicz, I.S. Miller, Wrocław 1968, s. 346; por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 133.

⁶¹ A. BORKIEWICZ-CELIŃSKA, *Proces Romualda Traugutta i członków Rządu Narodowego*, w: *Akta Audytoriatu Polowego z lat 1863/64*, red. E. Halicz, t. I, cz. 2, Warszawa 1960, s. 218; por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 134.

⁶² *Polska działalność dyplomatyczna 1863-1864. Zbiór dokumentów*, red. A. Lewak, t. II, Warszawa 1963, s. 245; por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 134.

zumie to dobrze, że z katolicką Polską nie da sobie rady, toteż teraz największą swą wściekłość na naszych duchowych pasterzach wywiera”⁶⁴. Wszystkie przytoczone myśli Traugutta służyły ks. Popieluszcze w kazaniach jako egemplifikacja prawdziwie patriotycznej postawy przywódcy Powstania Styczniowego. Łączył on miłość Boga i Ojczyzny, gdy pełen prawdy, pokoju, odwagi, męstwa i wewnętrznej wolności oddawał życie na stokach Cytadeli warszawskiej. Jego cechy były tak bliskie ks. Jerzemu, że widział w nich pewne remedium na problemy i bolączki współczesnych mu Polaków. „Męczennik komunizmu”, chcąc wlać nadzieję w serca słuchaczy umęczonych ówczesną sytuacją społeczną, o Traugucie mówił: „Powiedział o nim śp. Prymas Tysiąclecia, że «nauczył nas wiązać miłość Ojczyzny z miłością Boga...» [...] Romuald Traugutt jest dla nas przykładem Polaka, który za powinność swoją uważał nieoszczędzanie siebie tam, gdzie inni wszystko poświęcili. Polaka, który zdawał sobie sprawę z tego, że kto chce wiele uczynić dla swojej Ojczyzny, nie może zastępować sobą Boga, ale musi z Bogiem współdziałać. Powstanie styczniowe potwierdziło jeszcze raz, że sama siła fizyczna, choćby największa, nie może rozwiązać uczciwie i trwale problemów życia państwowego. Bo przemoc cara zdławiła powstanie, ale nie potrafiła zdławić dążenia polskiego narodu do życia w prawdzie i sprawiedliwości, w wolności i miłości”⁶⁵.

Kolejną postacią przywoływaną jako przykład dla wiernych podczas żoliborskich nabożeństw był św. Maksymilian M. Kolbe. Dla ks. Jerzego był on osobistym wzorem już od wczesnej młodości, o czym wspominała matka błogosławionego⁶⁶. Młody Alek (ks. Jerzy) Popieluszko, odwiedzając podczas wakacji swoją babcię Mariannę Gniedziejko w Grodzisku, często oddawał się lekturze czasopisma „Rycerz Niepokalanej” – pisma wydawanego przez franciszkanów, którego założycielem był wspomniany święty. 31 X 1982 r., podczas Mszy św. za Ojczyznę ks. Popieluszko wskazał na nowo kanonizowanego o. Maksymiliana⁶⁷ jako na bohaterski wzór bezgranicznej wierności Bogu i heroicznej miłości człowieka – w warunkach zniewolenia obozowego i pogardy wobec ludzi.

⁶³ Giovanni Maria Mastai (1792-1878) był papieżem od 16 V 1846 r. do 7 II 1878 r. Bardzo mocno wspierał na arenie międzynarodowej niepodległościowe dążenia Polaków. Por. Z. ZIELIŃSKI, *Pius IX*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XV, Lublin 2011, kol. 753-756.

⁶⁴ *Polska działalność dyplomatyczna 1863-1864. Zbiór dokumentów*, s. 245; por. J. POPIELUSZKO, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popieluszko. Kazania 1982-1984*, s. 134.

⁶⁵ J. POPIELUSZKO, *Homilia z 29 stycznia 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popieluszko. Kazania 1982-1984*, s. 135.

⁶⁶ Por. M. KINDZIUK, *Matka świętego*, s. 57-58.

⁶⁷ Kanonizacja odbyła się w Rzymie 10 X 1982 r.

W kazaniu modlitewnie zwracał się do świętego męczennika II wojny światowej: „Stoimy dzisiaj przy ołtarzu Chrystusowym wobec twojego wizerunku, święty Maksymilianie, patronie Polski udręczonej. Stoimy, aby zaność modlitwę do tronu Boga, aby za twoim pośrednictwem prowadzić z Bogiem dialog w imieniu naszym i w imieniu tych wszystkich, którzy cierpią w obozach i więzieniach, cierpią za walkę o sprawiedliwość i prawdę w Ojczyźnie. [...] zaliczenie do gronach świętych ciebie, ojcze Maksymilianie, współczesny męczenniku, utwierdza nas w przekonaniu, że potęga zła, zakłamania, pogardy i nienawiści do człowieka musi być pokonana. Jesteś, święty Maksymilianie, symbolem zwycięstwa, jakie odnosi człowiek siłą zniewolony, ale pozostający wolny duchem”⁶⁸. Ks. Popiełuszko, przywołując postać tego wielkiego Polaka, stawiał go jako przykład w przezwyciężaniu lęku i w gotowości nawet na śmierć w obronie wartości religijnych – z miłości do Boga, bliźnich i Ojczyzny⁶⁹. Dlatego też „żoliborski kapłan” mówił: „Ty, święty Maksymilianie [...] nie bałeś się pojechać w nieznaną do Japonii, by głosić prawdę o Chrystusie. Nie bałeś się cierpienia i utraty życia. Dzięki temu twój wolny duch żyje i przynosi owoce. [...] Tak bardzo jesteś nam potrzebny, [...] jako wzór człowieka nie ulegającego lękowi, nie ulegającego zastraszeniu. Jako święty, którego można nazwać patronem Polski udręczonej. Bo który ze świętych mógłby upominać się o swój zniewolony dzisiaj naród bardziej niż ty, który byłeś bity i poniewierany. Który patrzyłeś na załęczonych braci, przebywających z tobą w więzieniu, a potem w obozie i w bunkrze głodowym. Którego zabrano do obozu bez wyroku, tylko dlatego, że należałeś do synów kochających Ojczyznę i prawdę, który przyjąłeś cierpienie i śmierć za drugiego człowieka”⁷⁰. Postać historyczną, św. o. Maksymiliana M. Kolbego ks. Jerzy przedstawiał jako wzór dla współczesnych, szczególnie gdy idzie o postawę ofiarnej miłości Polski i heroicznej obrony godności człowieka⁷¹. Św. Maksymilian Kolbe w „żoliborskich kazaniach” jest symbolem zwycięstwa, jakie odnosi człowiek siłą zniewolony, ale pozostający wolny duchem. Znajdowało to potwierdzenie w „katechezie” o prawdzie i wolności, zawartej w żoliborskim nauczaniu społecznym ks. Jerze-

---

⁶⁸ J. POPIELUSZKO, *Homilia z 31 października 1982 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 57.

⁶⁹ J. POPIELUSZKO, *Homilia z 25 marca 1984 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 145-148.

⁷⁰ J. POPIELUSZKO, *Homilia z 31 października 1982 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 58-59.

⁷¹ Por. A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 488-490.

go⁷². W kazaniu z października 1982 r., gdy „warszawski kapłan” przywoływał świadectwo życia nowo kanonizowanego Polaka, mówił również: „Aby pozostać człowiekiem wolnym duchowo, trzeba żyć w prawdzie. Życie w prawdzie, to dawanie prawdzie świadectwa na zewnątrz, to przyznanie się do niej i upominanie się o nią w każdej sytuacji. Prawda jest niezmienna. Prawdy nie da się zniszczyć taką czy inną decyzją, taką czy inną ustawą. Na tym polega w zasadzie nasza niewola, że poddajemy się panowaniu kłamstwa, że go nie demaskujemy i nie protestujemy przeciw niemu na co dzień. Nie protestujemy, milczymy lub udajemy, że w nie wierzymy. Żyjemy wtedy w zakłamaniu. Odważne świadczenie prawdy jest drogą prowadzącą bezpośrednio do wolności. Człowiek, który daje świadectwo prawdzie, jest człowiekiem wolnym nawet w warunkach zewnętrznego zniewolenia, nawet w obozie czy więzieniu. Gdyby większość Polaków w obecnej sytuacji wkroczyła na drogę prawdy, gdyby ta większość nie zapomniała, co było dla niej prawdą jeszcze przed niespełna rokiem, stalibyśmy się narodem wolnym duchowo już teraz. A wolność zewnętrzna czy polityczna musiałaby przyjść prędzej czy później jako konsekwencja tej wolności ducha i wierności prawdzie”⁷³.

*

Puentując rozważania na temat aspektów historycznych w „zoliborskim nauczaniu”, należy podkreślić, iż wyjątkowe miejsce w historii Kościoła i narodu polskiego w XX w. zajmuje kapłan–męczennik bł. ks. Jerzy Popiełuszko oraz jego kaznodziejstwo patriotyczne⁷⁴. Zbiory jego kazań, głoszonych podczas Mszy św. za Ojczyznę w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie, zostały po jego męczeńskiej śmierci i w związku z toczącym się procesem beatyfikacyjnym szeroko rozpowszechnione – w licznych wydawnictwach polskich oraz w różnych językach – m.in. angielskim⁷⁵, francuskim⁷⁶, hiszpańskim⁷⁷, niemieckim⁷⁸. Świadczy to niewątpliwie o du-

⁷² Por. G.K. SZCZECINA, *Aktualność przesłania moralnego*, s. 56-79.

⁷³ J. POPIEŁUSZKO, *Homilia z 31 października 1982 r.*, w: *Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, s. 57.

⁷⁴ Por. A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 490-491.

⁷⁵ Zob. J. POPIEŁUSZKO, *The Way of my Cross*, tłum. M.J. Wrenn, New York 1986.

⁷⁶ Zob. J. POPIEŁUSZKO, *Le chemin de ma croix. Messes a Varsovie*, red. M. de Wieszka, Paris 1984.

⁷⁷ Zob. J. POPIEŁUSZKO, *Sermones en Varsovie. Las homilia del sacerdote aseinado en October de 1984*, tłum. B. Girban, Barcelona 1985.

żym zainteresowaniu, znaczeniu i wartości tychże kazań dla wielu ludzi naszych czasów⁷⁹. O historii Polski, podając przykłady autentycznych patriotów, mówił ks. Jerzy Popiełuszko niejednokrotnie. Aspekty historyczne stanowią w „żoliborskich kazaniach” naturalne źródło nadziei i świadectwo siły oraz przykład odradzania się Narodu nawet z najbardziej tragicznych doświadczeń dziejowych. Odwołania i przykłady historyczne posłużyły „męczennikowi komunizmu” nie tylko ku pokrzepieniu serc; przede wszystkim uczyły i nadal uczą, gdzie szukać przyczyn zarówno klęsk, jak i zwycięstw w życiu narodowym⁸⁰. Historia Polski była zawsze przeniknięta duchem chrześcijańskim, a co za tym idzie – obecnością podstawowych wartości w życiu Narodu (prawda, wolność, solidarność, sprawiedliwość). To w ich realizacji ks. Popiełuszko upatrywał osiągnięcia prawdziwej wolności człowieka i Ojczyzny. Ten fakt czyni to nauczanie bł. ks. Jerzego Popiełuszki wciąż aktualnym, a jego samego patronem naszej najnowszej historii Polski. Potwierdzeniem tego są słowa św. Jana Pawła II z telegramu w 10. rocznicę śmierci „warszawskiego kapłana”: „Przy grobie Księdza Jerzego uczymy się odpowiedzialności za Polskę i za całe to dziedzictwo chrześcijańskie, które zostało nam przekazane w ciągu stuleci. Módlmy się do Boga Ojca, aby ofiara tego kapłana przyniosła nieustannie owoce naszej Ojczyźnie. Aby nie zabrakło ludzi, którzy w tym męczeństwie będą odnajdywać natchnienie do własnego uświęcenia oraz zachętę i siłę do autentycznej służby człowiekowi”⁸¹.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Błogosławiony Jerzy Popiełuszko Zapiski, listy i wywiady ks. Jerzego Popiełuszki 1967-1984, red. G. Bartoszewski, Warszawa 2010.
- BORKIEWICZ-CELIŃSKA A., Proces Romualda Traugutta i członków Rządu Narodowego, w: Akta Audytoriatu Polowego z lat 1863/64, red. E. Halicz, t. I, cz. 2, Warszawa 1960, s. 216-219.

---

⁷⁸ Zob. J. POPIELUSZKO, *An das Volk. Predigten und Überlegungen 1982-1984. Herausgegeben von Franciszek Blachnicki*, Düsseldorf 1985.

⁷⁹ Por. A. LEWEK, *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 488-491.

⁸⁰ Por. P. NITECKI, „Z miłości umarłeś...” , *O miłości Ojczyzny i Kościoła w czasach komunizmu w dwudziestolecie męczeństwa ks. Jerzego Popiełuszki*, „Ateneum Kapłańskie” 143(2004), z. 3, s. 432.

⁸¹ JAN PAWEŁ II, *Telegram w 10. Rocznicę męczeńskiej śmierci ks. Jerzego Popiełuszki, Watykan 19 X 1994*, w: *Jan Paweł II. Dzieje Polski*, s. 359.

- Dokumenty Komitetu Centralnego Narodowego i Rządu Narodowego 1862-1864, red. E. Ha-licz, S. Kieniewicz, I.S. Miller, Wrocław 1968.
- Ks. Jerzy Popiełuszko. Kazania patriotyczne, red. A. Majewski. Paryż 1984.
- Ks. Jerzy Popiełuszko. Ofiara spełniona. Msze święte za Ojczyznę odprawiane w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie w latach 1982-1984, red. G. Bartoszewski, Warszawa 2004.
- MICKIEWICZ A., *Giaur*, w: *Poematy dzieła Tom II Adam Mickiewicz*, red. Cz. Zgorzelski, Warszawa 1997.
- Polska działalność dyplomatyczna 1863-1864. Zbiór dokumentów, red. A. Lewak, t. II, Warszawa 1963.
- POPIELUSZKO J., *An das Volk. Predigten und Überlegungen 1982-1984*. Herausgegeben von Franciszek Blachnicki, Düsseldorf 1985.
- POPIELUSZKO J., *Le chemin de ma croix. Messes a Varsovie*, red. M. de Wierzch, Paris 1984.
- POPIELUSZKO J., *Sermones en Varsovie. Las homilia del sacerdote aseinado en October de 1984*, tłum. B. Girban, Barcelona 1985.
- POPIELUSZKO J., *The Way of my Cross*, tłum. M. J. Wrenn, New York 1986.
- POPIELUSZKO J., Homilia wygłoszona 8 października 1984 r. podczas Mszy św. za Ojczyznę w kościele pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego w Bytomiu, w: *Tyś jest Kapłanem na wzór...* Ks. Jerzy Popiełuszko w Bytomiu 8 X 1984 r., red. A. Sznajder, Katowice 2010.
- POPIELUSZKO J., Homilia z dnia 24 czerwca 1984 r., w: *Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Kazania 1982-1984*, red. Z. Malacki, Warszawa 2004.
- Relacja kpt. Bronisława Karwowskiego, zbiory własne.
- Relacja ks. Kazimierza Gniedziejki, zbiory własne.
- Siedem nieznanych kazań księdza Jerzego Popiełuszki. Słowa pisane przed śmiercią, red. A. Kasica, A. Stec, Kraków 2010.
- WYSZYŃSKI S., *Kościół w służbie Narodu. Nauczanie Prymasa Polski czasu odnowy w Polsce, sierpień 1980-maj 1981*, Rzym 1981.

LITERATURA

- BARTOSZEWSKI G., *Obraz życia i działalności ks. Jerzego Popiełuszki w świetle jego „Zapisków” (1980-1984)*, „*Ateneum Kapłańskie*” 143(2004), z. 3, s. 459-476.
- BENDER R., Traugutt Romuald, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, Lublina 2013, kol. 994-996.
- CZACZKOWSKA E.K., *Ksiądz Jerzy Popiełuszko*, Warszawa 2004.
- Encyklopedia Popularna PWN*, wyd. 20, Warszawa 1997.
- GABREL E., *Suchowola. Jej przeszłość i teraźniejszość*, Suchowola 2012.
- Jan Paweł II. *Dzieje Polski*, red. A. Zwoliński, Warszawa 2011.
- JANIEC Z., *W służbie Bogu i Ojczyźnie. Kazania i artykuły*, Sandomierz 2001.
- KINDZIUK M., *Matka świętego. Poruszające świadectwo Marianny Popiełuszko*, Kraków 2012.
- KOMAR J., *Warszawskie manifestacje patriotyczne 1860-1861*, Warszawa 1970.
- KOTAŃSKI J., *Język miłości, język nienawiści. Język homilii księdza Jerzego Popiełuszki a język komunistycznej nowomowy*, w: *Tyś jest Kapłanem na wzór...* Ks. Jerzy Popiełuszko w Bytomiu 8 X 1984 r., red. A. Sznajder, Katowice 2010, s. 46-54.
- LEWEK A., *Kaznodziejstwo patriotyczne ks. Jerzego Popiełuszki*, „*Ateneum Kapłańskie*” 143(2004), z. 3, s. 476-493.
- ŁOZIŃSKI B., *Nie tylko „zło dobrem zwyciężaj”*, „*Gość Niedzielny*” 20(2010), s. 28-29.
- MALACKI Z., *Świadek trudnych czasów*, w: *Ks. JERZY POPIELUSZKO, Kazania 1982-1984*, red. Z. Malacki, Warszawa 2004, s. 3-8.

- MAREK Ł., Msze święte w intencji Ojczyzny z udziałem ks. Jerzego Popiełuszki, w: Tyś jest Kapłanem na wzór... Ks. Jerzy Popiełuszko w Bytomiu 8 X 1984 r., red. A. Sznajder, Katowice 2010, s. 22-45.
- MULARSKA A., Święty wśród nas. Błogosławiony ksiądz Jerzy Popiełuszko, Kraków 2015.
- NITECKI P., „Z miłości umarłem...” O miłości Ojczyzny i Kościoła w czasach komunizmu w dwudziestolecie męczeństwa ks. Jerzego Popiełuszki, „Ateneum Kapłańskie” 143(2004), z. 3, s. 427-434.
- SCHAUBER V., SCHINDLER H., Ilustrowany leksykon świętych, Kielce 2002.
- SOCHOŃ J., Tama, Kraków 2010.
- SZCZECINA G.K., Aktualność przesłania moralnego bł. ks. Jerzego Popiełuszki w perspektywie przemian społecznych w Polsce po 1989 roku, Nowy Sącz 2015.
- TŁUCZEK R., Wizja narodu polskiego w nauczaniu ks. Jerzego Popiełuszki, w: Nauczanie społeczne i męczeństwo ks. Jerzego Popiełuszki, red. T. Guz, A. Niedużak, R. Tłuczek, Lublin 2009, s.165-175.
- Traktowałem Go jak starszego brata – rozmowa z ks. Kazimierzem Gniedziejką, w: Modlitwa za Polskę. Ksiądz Jerzy Popiełuszko we wspomnieniach bliskich, red. P. Czartoryski-Sziler, Szczecinek 2004, s.37-44.
- ZIELŃSKI Z., Pius IX, w: Encyklopedia Katolicka, t. XV, Lublin 2011, kol. 753-756.

ASPEKTY HISTORYCZNE W PRZEPOWIADANIU BŁ. KS. JERZEGO POPIEŁUSZKI

S t r e s z c z e n i e

Postać bł. ks. Jerzego Popiełuszki i treści jego kazań, głoszonych w kościele św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu już na stałe wpisały się w dzieje Polski. Odprawiane przez niego podczas stanu wojennego Msze św. za Ojczyznę przyciągały tłumy wiernych, a treści homilii obfitowały w aspekty historyczne i patriotyczne. „Żoliborski kaznodzieja” w swoim nauczaniu bardzo często odwoływał się do wydarzeń związanych z historią Polski, a także do sylwetek autentycznych patriotów, by ukazywać prawdziwe i trwałe wartości, a także remedium dla człowieka w czasie zniewolenia komunistycznego. Obrazy z historii Polski w posłudze „słowa” posłużyły ks. Popiełuszce do ukazania źródła nadziei i świadectwa siły, a przede wszystkim do przykładu odradzania się narodu nawet z najbardziej tragicznych dziejowych momentów. Posługując się aspektami historycznymi, „męczennik komunizmu”, chciał także ukazać, gdzie leżą przyczyny upadku człowieka i narodu oraz w jaki sposób, budując na Bogu, umęczone społeczeństwo może się odrodzić.

Słowa kluczowe: Popiełuszko; nauczanie; historia Polski; patriotyzm; Ojczyzna.